

**Методичні матеріали для забезпечення практичних занять студентів
з дисципліни «Психологія віктимної поведінки»**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВІКТИМНОЇ
ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ**

Тема 1: Віктимологія як наука

1. Предмет віктимології: мета, завдання, функції віктимології.
2. Методологія і методика віктимологічних досліджень
3. Огляд віктимологічних досліджень у світі.

Тема 2. Зміст і форми віктимної поведінки особистості

1. Поняття про віктимну поведінку. Відхилення поведінки від соціальних і моральних норм.
2. Віктимна поведінка як наслідок компенсації почуття неповноцінності (А. Адлер, Е. Еріксон), незадоволення потреби в самоповазі (А. Маслоу).
3. Теоретичні підходи до пояснення феномена психологічної жертви.
4. Психологічний аналіз сутності понять: «віктимність», «віктимізація», «віктимна ситуація», «віктимогенний потенціал», «віктимна поведінка».
5. Форми прояву та етапи розвитку віктимної поведінки.

Тема 3. Самосвідомість особистості

1. Погляди на проблему самосвідомості у вітчизняній та зарубіжній науці.
2. Структура самосвідомості та «Я-концепції» особистості.
3. Компоненти самосвідомості: когнітивний (самопізнання), емоційний (відношення до себе), регулятивний.
4. Види «Я-образів» особистості: тілесне Я, реальне Я, ідеальне Я, викривлене Я.

Тема 4. Захисні механізми особистості

1. Поняття про адаптивні функції захисних механізмів.
2. Рефлексія як психічний механізм самосвідомості.
3. Види захисних механізмів: проекція, інтроекція, регресія, ретрофлексія, сублімація, раціоналізація, ідентифікація, дефлексія.

Тема 5. Чинники віктимної поведінки особистості

1. Групи чинників, що зумовлюють віктимну поведінку особистості.
2. Соціальні чинники як несприятливі соціальні, економічні, політичні, правові умови існування суспільства. Феномен «порівняльної депривації» як наслідок розшарування суспільства, наявності привілеїв у невеликої кількості людей.
3. Соціально-психологічні чинники, пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом останнього на розвиток особистості.
4. Роль сім'ї у становленні особистості з віктимною поведінкою. Стилі сімейного виховання, що сприяють формуванню віктимної поведінки.
5. Роль ЗМІ у виникненні віктимної поведінки.
6. Індивідуально-психологічні чинники, що пов'язані з наявністю певних характеристик особистості, які утруднюють процес її соціалізації. Неадекватна самооцінка і рівень домагань, підвищений рівень тривожності, агресивність, соромливість, морально деформовані і протиправні ціннісні орієнтації як причини віктимної поведінки.
7. Відставання в загальному розвитку, що викликане хворобами, фізичними порушеннями та їх вплив на відхилення в поведінці.

Тема 6. Жертва злочинних посягань

1. Поняття жертви злочину.
2. Структура особистості жертви злочину та рівні її вивчення.
3. Класифікація і типологія жертв злочинних посягань.
4. Психологія жертв злочинних посягань.
5. Жінка, Неповнолітні діти, Особа похилого віку, Підприємець, Користувач мережі Інтернет, Особи, що займаються професійною діяльністю, пов'язаною з ризиком, як жертви злочинних посягань.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ДІЯЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГА З НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБИСТОСТІ З ВІКТИМНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

Тема 7. Психологічна діагностика особистості з віктимною поведінкою.

1. Принципи психологічної діагностики віктимної поведінки: системний підхід, індивідуальний підхід, принцип педагогічного оптимізму, прогностичність тощо.
2. Стадії діагностики: попередня стадія (виявлення зовнішніх особливостей віктимної поведінки, попереднє формулювання гіпотези щодо можливих причин віктимної поведінки), стадія уточнення (аналіз соціально-психологічних, педагогічних та індивідуально-психологічних чинників віктимної поведінки), заключна стадія (вивчення індивідуально-психологічних якостей особистості, її фізичного і психічного здоров'я з метою уточнення причин віктимної поведінки й прогнозування тенденцій особистісного розвитку).
3. Методи психологічної діагностики віктимної поведінки.
4. Особливості спостереження, тестування, опитування.

Тема 8. Психологічні умови профілактики і корекції віктимної поведінки

1. Зміст, функції і етапи профілактики і корекції віктимної поведінки особистості.
2. Створення передумов попередження відхилень у поведінці через пропаганду здорового образу життя, формування сприятливого соціально-психологічного клімату в мікросоціальному оточенні особистості, створення можливостей для самореалізації особистості в суспільстві тощо.
3. Напрями психологічної допомоги особистості: психологічна превенція (попередження, профілактика) і психологічна інтервенція (подолання, корекція, реабілітація).
4. Психодіагностика як допоміжний засіб надання психологічної допомоги особистості з віктимною поведінкою.
5. Проблема соціально-психологічної реабілітації особистості з віктимною поведінкою.
6. Особливості роботи «телефону довіри» як анонімного консультування особистості, схильної до віктимної поведінки.
7. Психологічні основи профілактики і корекції віктимної поведінки особистості.
8. Основні напрями, види та принципи профілактики віктимної поведінки особистості.
9. Форми психологічної корекції віктимної поведінки особистості.
10. Методи психокорекції віктимної поведінки особистості.

Тема 9. Теоретичні і практичні аспекти тренінгу самопізнання та саморозвитку.

1. Принципи тренінгової роботи.
2. Стадії та процеси тренінгу.
3. Програма тренінгу самопізнання та саморозвитку.
4. Оцінка результатів тренінгової роботи.
5. Психологічна симптоматика наявності порушень комунікативних стосунків.

6. Усвідомлення суттєвих аспектів власної поведінки завдяки зворотному зв'язку і самоспостереженню.
7. Випробування нових способів і форм поведінки.

Тема 10. Засоби самовдосконалення особистості.

1. Релаксація.
2. Концентрація.
3. Візуалізація.
4. Самонавіювання.
5. Аутогенне тренування.

Рекомендована література

Основна:

1. Віктимологія : навч. посіб. / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Голіни і Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2017. 308 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054521.pdf>
2. Клопота Є. А. Тренінг самопізнання та саморозвитку: навч. посіб. під грифом МОН України. Запоріжжя: ЗНУ, 2013. 208 с.
3. Мухіна Г. В. Юридична психологія : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ : Дакор, 2019. 236 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0054156.pdf>.
4. Свідоме і несвідоме у груповій взаємодії : монографія / П. П. Горностай, О. Л. Коробанова, О. Т. Плетка та ін. ; за наук. ред. П. П. Горностая. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 244 с.
5. Теслик Н. М. Віктимологія : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2021. 71 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054520.pdf>
6. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 250 с.
7. Христюк О. Л. Психологія девіантної поведінки : навч.-метод. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 192 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054489.pdf>.

Додаткова:

8. Victim Mentality: Definition, Causes, and Ways to Cope By Arlin Cuncic, MAUpdated on April 04, 2023 <https://www.verywellmind.com/what-is-a-victim-mentality-5120615>
9. Варій М. Й. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с. URL: <http://ebooks.znu.edu.ua/files/TSUL/0007136.pdf>.
10. Віктимологія та агресологія : навч. посіб. / за ред. : Н. Ю. Волянчук, Г. В. Ложкіна. Київ ; Рівне : Принт Хауз, 2010. 256 с.
11. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 186 с.
12. Калюжна Є. М. Тренінг самоефективності особистості: практичний інструментарій для психологів, коучів, тренерів. Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. 248 с.
13. Кузікова С. Б. К Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці: монографія. Суми: СумДПУ, 2020. 324 с.
14. Методичні матеріали та завдання до практичних занять з навчальної дисципліни «Віктимологія» / уклад.: К. Д. Кулик, Н. В. Сметаніна. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 83 с. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi74/0054523.pdf>

15. Петрунко О., Паціора Г. Особливості віктимної поведінки молоді. Вчені записки Університету «Крок». Серія: Економіка. 2023. № 2(70). С. 159–165. URL: <http://files.znu.edu.ua/files/2021/Krok/Krok2023n2/159.pdf>.
16. Святенко Ю. О. Тренінг особистісного зростання: навч.-метод. посіб. Київ: Слово, 2017. 112 с.
17. Терлецька Л. Г. Психологія здоров'я особистості: тренінг психосинтезу: навч. посіб. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. 112 с.
18. Чуйко О., Клібайс Т. Соціально-психологічні аспекти адаптивних можливостей та віктимної поведінки студентської молоді. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Соціальна робота. 2020. № 1. С. 23–26.

Інформаційні ресурси:

1. Психологічний сайт. URL: [www. http://psylib.org.ua/](http://psylib.org.ua/) (дата звернення: 21.09.2021).
2. Бібліотека українських підручників. URL: <http://pidruchniki.ws> (дата звернення: 20.09.2021).
3. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського. URL: www.dnrb.gov.ua (дата звернення: 25.09.2021).
4. Національна бібліотека України імені В.В. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 28.09.2021).